

Oddziaływania rodzicielskie w rozwijaniu uzdolnień sportowych dzieci w czasie izolacji społecznej spowodowanej pandemią COVID-19

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest poznanie doświadczeń i oddziaływań rodzicielskich związanych z rozwojem uzdolnień sportowych dzieci przed i w czasie izolacji społecznej spowodowanej pandemią COVID-19.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: W prezentowanym artykule analizom poddano wypowiedzi rodziców odnoszące się do oddziaływań na rzecz rozwoju uzdolnień sportowych ich dzieci w sytuacji izolacji społecznej. Metodą badań był wywiad swobodny pogłębiony.

PROCES WYWODU: Zdefiniowano kluczowe dla analizy pojęcia i scharakteryzowano znaczenie oddziaływań rodzicielskich dla rozwoju uzdolnień sportowych dzieci.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: W działaniach rodziców na rzecz rozwoju uzdolnień sportowych dzieci przed pandemią najważniejsze są: wczesne rozpoznanie potencjału, decyzja o rozwijaniu zdolności, zaangażowanie opiekunów w organizację i finansowanie różnych form rozwoju, dbałość o ogólny rozwój fizyczny i zdrowie oraz udzielanie wsparcia psychicznego.

W czasie izolacji społecznej spowodowanej COVID-19 działania rodziców zmieniły swój charakter – pojawiła się konieczność wygospodarowania w domu miejsca i czasu na treningi oraz wsparcia organizacyjnego i psychicznego, szczególnie motywacji przy jednoczesnym godzeniu tego z nauką i pracą zdalną wszystkich członków rodziny.

Dla rodziców trudnością było to, że musieli zastąpić trenerów w domu, nie mając ku temu odpowiednich kompetencji, a także praca nad motywacją dziecka, by utrzymać je w regularnych treningach. Natomiast analizując szanse związane z rozwojem uzdolnień sportowych wynikające z izolacji społecznej, uwidacznia się ich związek z konkretnymi doświadczeniami młodych sportowców.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Rodzice podczas pandemii zmuszeni zostali do przejęcia funkcji trenerów, nie mając w większości ku temu wystarczających kompetencji ani

warunków domowych. Wyłączenie z opieki nad zdolnymi wyspecjalizowanych instytucji może znacząco obniżyć motywacje młodych sportowców i tym samym prowadzić do zaniku osiągnięć.

→ **SŁOWA KLUCZOWE: UZDOLNIENIA SPORTOWE, ODDZIAŁYWANIA RODZICIELSKIE, IZOLACJA SPOŁECZNA**

ABSTRACT

Parental Impact on Developing Children's Sports Abilities in Times of Social Isolation Caused by the COVID-19 Pandemic

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of the article is to learn about parental experiences and impact related to the development of sports abilities in children before and during social isolation caused by the COVID-19 pandemic.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: In the presented article, parents' statements regarding their influence on the development of their children's sports abilities in a situation of social isolation were analyzed. The research method was the in-depth free interview.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The key concepts for the analysis were defined and the importance of parental impact for the development of children's sports abilities was characterized.

RESEARCH RESULTS: In parental activities aimed for the development of children's sports abilities before the pandemic, the most important are: early identification of children's potential, decision on developing their skills, involvement of parents in the organization and financing of various forms of development, care for overall physical development and health, and providing mental support.

During the social isolation caused by COVID-19, the parents' actions changed their nature – it was necessary to find a place and time at home for training, as well as organizational and mental support, especially motivation, while reconciling it with learning and remote work of all family members.

The difficulty for parents was that they had to replace the coaches at home, without having the appropriate competences to do so, and also working on motivating their child to keep them in sports and regular training. On the other hand, when analyzing the opportunities related to the development of sports skills resulting from social isolation, their relationship with the specific experiences of young athletes becomes apparent.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATION: During the pandemic, parents were forced to take over the function of trainers, mostly without sufficient competences or domestic conditions. Excluding specialized institutions from caring for gifted people can significantly reduce the motivation of young athletes and thus lead to a loss of achievement.

→ **KEYWORDS: SPORTS ABILITIES, PARENTAL IMPACT, SOCIAL ISOLATION**

Wstęp

Rola rodziców w rozpoznawaniu i rozwijaniu zdolności kierunkowych dzieci jest nieocenia. To rodziców uznaje się za tych, którzy stale towarzysząc i obserwując dzieci, jako pierwsi zauważają zainteresowania i symptomy posiadanych predyspozycji. To także od rodziców zależy, jak wczesnie dziecko „wchodzi w dziedzinę”, nierzadko są oni pierwszymi nauczycielami i tymi, którzy rozbudzają zamiłowanie w określonym obszarze (Łukasiewicz-Wieleba, 2018).

Prezentowane rozważania wpisują się w nurt badań nad zdolnościami, które obejmują analizy doświadczeń wybitnie uzdolnionych sportowców i ich rodziców w zakresie budowania osiągnięć pozaszkolnych w dziedzinie sportu (Subotnik i in., 2011).

Celem badań przeprowadzonych w ramach artykułu jest poznanie doświadczeń oraz zakresu oddziaływań rodzicielskich związanych z rozwojem uzdolnień sportowych dzieci przed i w czasie izolacji społecznej spowodowanej pandemią COVID-19.

By zrealizować założony cel, sformułowano dwa pytania badawcze:

1. Jakie działania podejmowali rodzice na rzecz rozwoju uzdolnień sportowych swoich dzieci przed i w czasie izolacji społecznej?
2. Jakie możliwości i ograniczenia odnoszące się do rozwoju uzdolnień sportowych dzieci dostrzegają rodzice w związku z izolacją społeczną?

Chociaż wątek odnoszący się do znaczenia oddziaływań i doświadczeń rodziców uzdolnionych sportowców jest poruszany w literaturze przedmiotu, to jednak wyjątkowość badań związana jest z sytuacją izolacji społecznej, która wymusiła poszukiwanie nowych form umożliwiających rozwój sportowy.

Metody i narzędzie badawcze

W badaniach zastosowano metodę wywiadu swobodnego pogłębionego, jakościowego, który umożliwia bezpośredni dostęp do doświadczeń i opisów świata respondentów (Kvale, 2012; Silverman, 2012).

Ze względu na zalecenia ograniczania bezpośrednich kontaktów społecznych część wywiadów zrealizowano jako badania zapośredniczone (z użyciem telefonu). Na potrzeby badań przygotowano przewodnik do wywiadu¹ będący podpowiedzią dla prowadzących – zbiór pytań, na które odpowiedzi umożliwiły poszukiwanie zarówno różnic, jak i podobieństw doświadczeń w analizowanych wypowiedziach respondentów.

W badaniach przestrzegano zasad etyki. Każdy z respondentów został poinformowany o celu badań oraz dobrowolności udziału w rozmowie, poufności uzyskanych informacji oraz sposobie ich wykorzystania (Flick, 2012).

¹ „Przewodnik wywiadu jest scenariuszem, który (...) porządkuje przebieg rozmowy. Może się składać z ogólnych tematów, które chcemy poruszyć w toku wywiadu, albo z wielu precyzyjnie sformułowanych pytań” (Kvale, 2012, s. 106-107).

Opis próby

Dobór próby pozwala na „odnalezienie właściwych ludzi – tych, którzy mają doświadczenia istotne ze względu na cel badań” (Flick, 2012, s. 139). Stąd też w badaniach dobór próby był celowy² – wzięło w nich udział sześcioro rodziców (cztery matki; a w jednym przypadku matka i ojciec wspólnie) wybitnie uzdolnionych młodych sportowców uczęszczających do szkół podstawowych, reprezentujących różne dyscypliny sportu i mających znaczące osiągnięcia. Rodzice byli wytypowani do wywiadów przez autorki zgodnie z przyjętymi kryteriami – na podstawie ich dostępności i gotowości do udziału w wywiadzie, z zachowaniem dbałości o różnorodność przypadków i doświadczeń (Flick, 2012). Wszyscy badani rodzice mieszkają w Warszawie i mają wykształcenie wyższe.

Tenisistka (wiek 11 lat, brat 6 lat)

Grę w tenisa rozpoczęła w wieku około 5 lat. Od początku związana jest z jednym klubem tenisowym. Pobiera naukę w klasie tenisowej w szkole sportowej. Trening obejmuje zajęcia tenisowe (3 razy w tygodniu po 1,5 godziny w ramach zajęć szkolnych oraz dodatkowe zajęcia prywatne w klubie tenisowym) i ogólnorozwojowe (zajęcia prywatne).

Osiągnięcia: wiele wygranych turniejów (pierwszy w wieku około 7 lat), o których świadczą liczne puchary. Gra w kategorii skrzatki (64. w rankingu w Polsce w tej kategorii wiekowej), czyli z zawodniczkami o rok starszymi. W swoim roczniku (2009) plasuje się w pierwszej dwudziestce na liście rankingowej w Polsce.

Szachistka (wiek 13 lat, sześcioro rodzeństwa, w tym troje dorosłych)

Naukę gry w szachy rozpoczęła w wieku 6 lat z inicjatywy ojca szachisty. Trening obejmuje intensywną pracę z ojcem oraz pracę indywidualną pod okiem trenera szachowego, z którym konsultacje odbywa raz w miesiącu przez dwie godziny. Dodatkowo jest słuchaczką Młodzieżowej Akademii Szachowej.

Osiągnięcia: pierwszy sukces odniosła w pierwszym rozegranym w życiu turnieju – została mistrzynią Mazowsza wśród przedszkolaków. Jest multimetalistką Mistrzostw Polski Juniorów oraz członkinią kadry narodowej juniorów. Największym dotychczasowym osiągnięciem jest zdobycie tytułu drużynowej mistrzyni Europy do lat 12. W rankingu szachów klasycznych w swoim roczniku plasuje się na drugim miejscu w Polsce.

² Andrzej Góralski uznał istnienie tzw. przypadków kluczowych, czyli „takich, których uważne poznanie zezwoli na pierwsze przybliżenie do rozwiązania i prawdy” (Góralski, 2009, s. 84). Za przypadki kluczowe uznaje się rodziców, których wypowiedzi są analizowane w artykule.

Szermierz (wiek 12 lat, czworo rodzeństwa, z czego troje trenuje szermierkę)

Dziewczynka treningi rozpoczęła w wieku 6 lat z inicjatywy starszych braci – szermierzy. Trening w klubie obejmuje trzy 1,5-godzinne spotkania w tygodniu, z czego jedno to walki sparingowe między zawodnikami i zawodniczkami z różnych grup treningowych, również spoza klubu.

Osiągnięcia: 15. miejsce na liście rankingowej w swojej kategorii wiekowej w Polsce.

Piłkarz (wiek 12 lat, brat 14 lat)

Piłkę nożną trenuje od 8. roku życia (wcześniej również koszykówkę i tenis ziemny). Jest uczniem klasy piłki nożnej w szkole sportowej. Trening piłkarski obejmuje codzienne 2-godzinne zajęcia w szkole oraz cztery spotkania tygodniowo w klubie.

Osiągnięcia: udział w licznych turniejach krajowych oraz lidze piłki nożnej. W turnieju Jarocin Cup 2020 wybrany do najlepszej dziewiątki turnieju. Udział w Międzynarodowym Turnieju 32. Copa Catalunya. Sukcesy odnosił również w innych dyscyplinach sportu – tenisie ziemnym (3. miejsce na Talentiadzie – Drużynowych Mistrzostwach Polski do lat 10), biegach przełajowych (1. miejsce w Warszawskiej Olimpiadzie Młodzieży i Mazowieckich Igrzyskach Młodzieży Szkolnej oraz 2. miejsce w Ogólnopolskim Finale Igrzysk Młodzieży Szkolnej w biegach sztafetowych), pływaniu, nartach zjazdowych i unihokeju.

Koszykarz (wiek 13 lat, dwoje rodzeństwa)

Koszykówkę uprawia od 6. roku życia. Trening w klubie koszykarskim obejmuje trzy spotkania w tygodniu.

Osiągnięcia: zdobycie tytułu MVP (*most valuable player*), czyli najbardziej wartościowego gracza w turnieju. Awans do bardzo dobrego klubu koszykarskiego w Warszawie.

Organizacja badań

Badania odbyły się w sierpniu i wrześniu 2020 roku. Z uwagi na konieczność ograniczenia w kontaktach społecznych (pandemia COVID-19) jedynie dwa wywiady odbyły się w domach, a pozostałe trzy z użyciem telefonu. Wywiady za zgodą respondentów były nagrywane. W dalszej kolejności poddano je transkrypcji, kierując się postawionym celem badawczym, ukierunkowanym na poznanie i zrozumienie doświadczeń i sensów wyrażanych przez respondentów (Gibbs, 2011; Kvale, 2012).

Przyjęto, za Uwe Flickiem, analizę jakościową, która odnosi się do porównania doświadczeń poszczególnych respondentów w ramach przyjętej typologii oraz ich generalizacji (Flick, 2012; Kvale, 2012).

Część zasadnicza

Uzdolnienia sportowe

Uzdolnienia sportowe jako rodzaj zdolności specjalnych są związane z konkretną dziedziną i formą działania (Lewowicki, 1986), czyli ze sportem³ oraz jego dyscyplinami, realizują specyficzne, powiązane ze sportem zadania. Wiążą się z posiadanymi właściwościami jednostki i możliwością osiągnięcia bardzo dobrych wyników w sporcie (Limont i Cieślakowska, 2004). Określane są, w zależności od przyjętej koncepcji, jako motoryczne, ruchowe, psychomotoryczne, zaś w ich obrębie można wyróżnić zdolności kondycyjne, koordynacyjne oraz siłowe (Ostrowska i Bałaj, 2010). Oprócz predyspozycji związanych z fizycznością lub potencjałem intelektualnym osoby w budowaniu osiągnięć sportowych mają znaczenie właściwości psychiczne oraz środowiskowe, które sprzyjają uprawianiu sportu lub utrudniają je.

Oddziaływania rodzicielskie na rzecz rozwoju zdolności sportowych dzieci i młodzieży

Badania nad rozwojem zdolności sportowych pokazują, że istotne jest wczesne rozpoznanie i wejście w dyscyplinę sportową, by móc osiągać sukcesy (Subotnik i in., 2011). Wiek jest tu kluczowy, gdyż organizm człowieka na przestrzeni czasu zmienia swoje właściwości, starzeje się, co obniża możliwość uzyskiwania wysokiego poziomu osiągnięć, a także ze względu na konieczność długotrwałego treningu niezbędnego do uzyskania konkretnych wyników w sporcie. Jednak na poziom osiągnięć wpływają także inne czynniki, do których należą: edukacja, wartości i wybory, podjęty trening (Subotnik i in., 2015). Istotną rolę w osiągnięciach sportowców odgrywają ich cechy osobowościowe, takie jak: panowanie nad emocjami, pewność siebie, niski poziom lęku, motywacja (Abbott i Collins, 2004), a także zamiłowanie do rywalizacji i wygrywania (por. Baum i Łukasiewicz-Wieleba, 2018).

W obrębie decyzji, które podejmują rodzice dzieci posiadających predyspozycje sportowe, ważna jest kwestia tego, kiedy i w jaką dyscyplinę sportu dziecko powinno wejść, kto powinien być zaangażowany w jego trening, jakie środki zostaną przeznaczone na rozwój zdolności. Decyzje te są uzależnione od możliwości finansowych i organizacyjnych rodziców, miejsca zamieszkania i dostępności do ośrodków sportowych oraz wsparcia otrzymywanego w szkole. Nie mniej ważny jest świat wartości rodziców, w tym w szczególności nadawanie znaczenia wychowawczego danej dyscyplinie sportu (Łukasiewicz-Wieleba, 2018; Siekańska, 2013). Łatwiej wchodzi w dziedzinę sportu te

³ Zgodnie z Ustawą z dnia 25 czerwca 2010 roku o sporcie (Dz. U. 2010, Nr 127, poz. 857) za sport uważa się również współzawodnictwo oparte na aktywności intelektualnej, którego celem jest osiągnięcie wyniku sportowego.

dzieci, których rodzice sami uprawiają sport lub się nim interesują, uznając go za ważną część życia. Dzieci chętnie uczestniczą w aktywnościach rodziców, którzy nierzadko stają się ich pierwszymi nauczycielami. To nieintencjonalne działanie rodziców zaszczerpia w dzieciach chęć do uprawiania sportu (Witte i in., 2015). Z czasem rola rodziców obniża się na rzecz coraz większego zaangażowania trenerów oraz rówieśników o podobnym poziomie możliwości (Bloom, 1985). Rodzice jednak wspierają rozwój sportowy swoich dzieci poprzez finansowanie różnych przedmiotów i aktywności, np. zakupu sprzętu, opłat za udział w zawodach oraz pomoc organizacyjną, np. dowożenie na zajęcia czy zawody/turnieje. Ich zaangażowanie ujawnia się także w kibicowaniu osiągnięciom dziecka oraz tłumaczeniu porażek i pomocy w radzeniu sobie z presją, a także konsultowaniu z trenerami postępów (Łukasiewicz-Wieleba, 2018). Wiek powyżej 16 lat jest uznawany za czas, gdy młody człowiek przejmuje w pełni odpowiedzialność za swój rozwój sportowy, zaś rodzicom zostaje rola doradcza (Côté, 1999; Witte i in., 2015).

Warto zaznaczyć, że sporty indywidualne w porównaniu ze sportami zespołowymi są uznawane za takie, które wymagają od rodziców większego zaangażowania ze względu na konieczność zapewnienia osobistego wyposażenia dla dziecka oraz większego wysiłku w dowożeniu na turnieje/zawody i poświęcenia czasu na udzielanie wsparcia (Siekańska, 2013).

Korzystanie z klubów sportowych pozwala na uzyskanie dostępu do systematycznego trenowania danej dyscypliny pod okiem wykwalifikowanych trenerów oraz do form rywalizacji niedostępnych w środowisku szkolnym lub rodzinnym, w tym udziału w zawodach i turniejach. Rodzice, dostrzegając sportowe możliwości swojego dziecka, poszukują specjalistów, którzy potrafią zapewnić mu rozwój na adekwatnym poziomie (Łukasiewicz-Wieleba, 2018). Wraz z wiekiem i coraz większymi umiejętnościami pojawia się zapotrzebowanie na trenerów o coraz wyższych kwalifikacjach merytorycznych i metodycznych.

Wyniki analizy naukowej

Analizując działania rodziców na rzecz rozwoju uzdolnień sportowych dzieci przed pandemią, widoczne są pewne podobieństwa, które odnoszą się do faktu wczesnego rozpoznania potencjału, decyzji o rozwijaniu zdolności dziecka oraz zaangażowania opiekunów w organizację i finansowanie różnych form rozwoju (w tym zakup niezbędnego sprzętu oraz wynagradzanie trenerów), dbałości o ogólny rozwój fizyczny i zdrowie oraz udzielania wsparcia psychicznego.

I tak w przypadku tenisa rodzice zainicjowali wspólnie z dzieckiem wybór dyscypliny sportu. W dalszych latach ulegli sugestiom trenera, by ze sportu rekreacyjnego zmienić się w wyczynowy. Dzięki systematycznym treningom i udziałom w turniejach dziewczynka odnosiła pierwsze sukcesy, które motywowały ją do większego wysiłku. Rodzice akceptowali jej treningi, uznając, że dopóki sport nie przeszkadza w nauce, nie będą tej aktywności hamowali i zdecydowali się na klasę sportową. Jednocześnie na nich spoczywał

obowiązek zapewnienia dostępu do dodatkowych, płatnych treningów, opłacania kortu, zakupu niezbędnego sprzętu, dowożenia i finansowania udziału w turniejach oraz noclegów w czasie wyjazdów. W sytuacji gdy dziewczynka doznała kontuzji nadgarstka, rodzice poszukiwali rehabilitanta specjalizującego się w leczeniu kontuzji tenisistów. Ponadto włączyli do treningów trenera ogólnorozwojowego, by zapewnić dziecku harmonijny rozwój. Dbali o to, by dziecko się nie przeforsowało, a jednocześnie utrzymało stałość treningów. Celom sportowym podporządkowano wiele aktywności rodzinnych.

W przypadku szachów inicjatorem podjęcia gry przez dziecko był ojciec, który stał się pierwszym nauczycielem, a także dodatkowym trenerem. Rodzice wybrali dla dziecka trenera i dziewczynka przed izolacją miała już z nim regularne treningi. Pokrywali koszty treningów oraz udziału w turniejach, których nie finansował klub sportowy (jak wskazuje respondentka, dwa turnieje w roku finansował klub, zaś ok. 10 – rodzice). Ponadto do kosztów należało także ponoszenie opłat za dojazdy i noclegi w czasie turniejów dla szachistki i rodzica, który zapewniał opiekę podczas tych wydarzeń, których nie organizował klub.

Młoda adeptka szermierki trenowała wraz z trójką swojego rodzeństwa; wszyscy korzystali z oferty jednego klubu szermierczego. Chociaż sport ten zainicjował najstarszy syn, to rodzice zapewнили wszystkim dzieciom po skończeniu 6. roku życia dostęp do klubu i możliwość treningów, a także stosowali „lekkie przymuszenie”, by dzieci aktywnie sport uprawiały. Główny ciężar obowiązków związanych z dowozem na treningi spoczywał na obydwójgu rodzicach, zaś ojciec towarzyszył dzieciom we wszystkich wydarzeniach wyjazdowych. Przy tym, jak mówi o tym respondentka, „Sam musiał to organizować. Bo to na rodzicach ciąży wysiłek organizacyjny i finansowy, i czasowy. Bo trzeba po prostu z nimi jeździć” (M_Sze)⁴. Istotne było dowożenie dzieci ze względu na ilość sprzętu, który musiały ze sobą zabrać. Rodzice uznali, że sport jest szansą na radzenie sobie z trudnościami, których doświadczą się w życiu. Tak rolę sportu opisuje mama: „Uczy dyscypliny i przyjmowania porażek. To ja widzę jako największą wartość sportu. Każdy wie, co to jest porażka. I umiejętność wychodzenia z tego i radzenie sobie z tym jest wielką wartością. Szczególnie w takim sporcie indywidualnym. Tu jest sport indywidualny i jest brutalny. Wygrasz, przegrasz, kto przegrywa, to odpada i nie ma zmiłuj. Jednym punktem, jednym trafieniem się przegrywa i odpada. Jest system pucharowy. To jest dla dzieci bardzo brutalne. I oni się przez to hartują” (M_Sze). Rodzice poprzez sport uczą dzieci cierpliwości, wytrwałości i radzenia sobie z porażkami, a także pokazują zależność sukcesów od pracy, lecz także od pewnego przypadku (konkurencji, zdarzeń losowych, gorszego dnia, choroby itp.). Zdaniem badanej matki poprzez sport dzieci szybciej dojrzewają.

W przypadku sportu drużynowego, jakim jest piłka nożna, rola rodziców przed pandemią była analogiczna. Po zaobserwowaniu, że dziecko ma predyspozycje sportowe: szybko biega, lubi rywalizację i osiąga dobre wyniki w zawodach sportowych, rodzice

⁴ Respondentom przypisano następujące kody: MO_T – matka i ojciec tenisistki; M_Sza – matka szachistki; M_SZe – matka dziewczynki uprawiającej szermierkę; M_P – matka piłkarza; M_K – matka koszykarza.

zdecydowali, że potrzebne są mu stałe treningi. Najpierw wybrali tenis, który już uprawiał starszy brat. Jednak okazało się, że w przypadku drugiego syna to nie był trafny wybór. Jednocześnie chłopiec uczęszczał do klasy sportowej, gdzie trenował koszykówkę. Ponieważ ojciec miał własne doświadczenia z piłką nożną, pojawiła się propozycja wejścia w tę dyscyplinę. Za tym wyborem przemawiały także niższe koszty niż w przypadku tenisa oraz większa dostępność do klubów sportowych. Rolą rodziców było obserwowanie, ukierunkowanie, wyszukiwanie adekwatnych form rozwoju sportowego (klasa sportowa, kluby), decydowanie o kierunku i intensywności rozwoju, w tym o zmianie klasy na profil piłki nożnej i zmianie klubu (by trenować u konkretnego trenera). Oprócz tego na rodzicach spoczywało planowanie i organizacja, tak by możliwe było łączenie szkoły oraz związanych z nią treningów piłki nożnej oraz utrzymania treningów tenisa, który jest dla chłopca drugą dyscypliną. Przy tym rodzice starają się pilnować, by zajęciami sportowymi nie przeciążyć dziecka, by miało czas na regenerację i odpoczynek. Jednocześnie są osobami, które dziecko na te wszystkie zajęcia muszą dowieźć. Ponadto rodzice wybierając wakacyjne miejsce odpoczynku, starali się, by synowie mieli dostęp do kortu tenisowego oraz do boiska oraz by odpoczynek był aktywny. Rodzice stale dbają także o zdrowie żywienie dziecka, stąd sięgają po wsparcie dietetyka w klubie sportowym. Korzystają także z oferty wyjazdów dla rodziny organizowanych przez klub – wtedy aktywnie uczestniczą w treningach przygotowanych dla dorosłych. Swoją postawą dają przykład, że sport jest ważny na każdym etapie życia. Również w przypadku piłkarza rodzice włączyli fizjoterapię, uznając, że w sportach kontaktowych dzieci są narażane na kontuzje. Ponoszą koszty wizyt u lekarzy i rehabilitacji. Istotna jest także dbałość o treningi ogólnorozwojowe, które w klubach są dodatkowo płatne. Zdaniem mamy „to też jest rolą rodziców, żeby się tym interesować, żeby poczytać czy popytać” (M_P).

Wsparcie rozwoju koszykarza polegało między innymi na działaniach organizacyjnych, dowożeniu na treningi (gdy był starszy jedynie do kolejki, lecz w sytuacjach trudnych, takich jak deszczowa pogoda lub dużo lekcji bezpośrednio do klubu, który znajduje się w znacznej odległości od domu) i odbieraniu z nich. Konieczne było także wożenie dziecka na turnieje. Przy tym nawet jeżeli był wynajmowany bus, by drużyna jechała razem, ojciec i tak dojeżdżał na turniej własnym samochodem. Zdaniem matki trenowanie pozwala na wypracowanie w dziecku pożądanых cech, szczególnie wytrwałości i zamierzonego, chociaż długotrwałego budowania sukcesu i osiągnięcia stawianych celów. Dlatego do zadań rodziców należy także zapewnienie wsparcia psychicznego, a także pomocy psychologa sportu. W obliczu perfekcjonizmu dziecka było konieczne pokazanie, jak radzić sobie z poczuciem bycia nie dość dobrym oraz wypracowanie techniki pracy, umiejętności koncentracji na rzeczach ważnych i skutecznej realizacji zadań. Ponadto do rodziców należała także interwencja i pomoc w podjęciu decyzji o zmianie klubu, gdy wcześniejszy nie spełniał oczekiwań.

W czasie izolacji społecznej spowodowanej COVID-19 działania rodziców zmieniły swój charakter ze względu na brak bezpośredniego dostępu do systematycznych treningów organizowanych w klubach sportowych oraz zawieszenia lub ograniczenia działań treningowych w klasach sportowych. W miejsce organizacyjnej aktywności

rodziców polegającej na dowożeniu dzieci na treningi pojawiła się konieczność wygospodarowania w domu miejsca i czasu na treningi oraz wsparcia organizacyjnego i psychicznego, szczególnie motywacji dzieci przy jednoczesnym godzeniu tego z nauką i pracą zdalną wszystkich członków rodziny.

Pierwszy okres izolacji wiązał się z całkowitym zawieszeniem działalności klubów sportowych, zamknięciem boisk i otwartych kortów tenisowych. Rodzice, chcąc utrzymać aktywność sportową swoich dzieci, podejmowali wiele konkretnych działań.

I tak w przypadku tenisistki istotnym elementem było wydzielenie przestrzeni w salonie i w ogrodzie, gdzie dziecko mogło trenować. Dziewczynka ćwiczyła odbijanie (volley) w ogrodzie oraz w domu, wykorzystując do tego ścianę budynku. Z chodnika w różnych kolorach zaprojektowali boisko, na którym możliwe było liczenie punktów i rywalizacja z rodzicem, który fizycznie angażował się w treningi (np. ojciec grał razem z córką). Nową aktywnością rodziców było nagrywanie treningów dziecka, by przesłać je trenerom. Ważną rolę było motywowanie dziecka do systematycznych ćwiczeń, w tym ogólnorozwojowych. Rodzice tenisistki wykorzystywali do tego nagrania i zdjęcia oraz rozpisane ćwiczenia do treningu, które posiadali z zajęć sprzed izolacji. Wykorzystywane były w domu maty, taśmy do ćwiczeń, ale także ściana jako miejsce oparcia (przy ćwiczeniu nadgarstka). Po otwarciu klubów i wznowieniu treningów obowiązki rodziców niezbędne do tego, by zapewnić rozwój dziecka, wróciły do stanu wcześniejszego. Ponownie obejmowały dowożenie na treningi i turnieje, finansowanie opłat klubowych, opłacanie trenera, udziału w turniejach (wraz z noclegami).

W przypadku szachistki w okresie izolacji zintensyfikowane zostały treningi z trenerem i te odbywały się przez Internet, a także z ojcem, który aktywnie uczestniczył w szkoleniu dziecka, a z powodu pandemii był stale obecny w domu. Pomimo to były momenty, gdy dziecko potrzebowało wsparcia i motywacji ze względu na brak możliwości przewidzenia, jak długo izolacja społeczna będzie trwała i kiedy nabywane umiejętności będzie można wykorzystać na turnieju. Ponieważ dziewczynka pochodzi z rodziny szachowej, rywalizację zapewniali jej inni członkowie rodziny.

Inaczej sytuacja wyglądała w przypadku dziewczynki uprawiającej szermierkę. Ponieważ od lat pozostaje ona w cieniu braci, pomimo wyraźnych predyspozycji i sukcesów, w czasie izolacji społecznej odeszła od tej dyscypliny sportu. Dotychczasowy problem związany z wiarą we własne siły oraz niesatysfakcjonującym ją poziomem sukcesów ogólnokrajowych pogłębił się. Nie zważając na zachęty rodziców, nie wróciła na treningi, zaś na obóz szermierczy w lecie wybiera się głównie dlatego, że został opłacony i nie miała innych opcji wyjazdowych. Pomimo obaw dotyczących rezygnacji z tej dyscypliny sportu matka uważa, że „trochę się przyzwyczaili do takiego trybu i że ten obóz ich odkręci i jak zacznie się powrót do normalności szkolnej, codziennej, to myślę że jednak wrócą” (M_SZe).

Ponieważ rodzice piłkarza otrzymali rozpisane treningi dla dziecka od trenera, ich zadaniem było zachęcanie do ich realizacji. Dziecko biegało z ojcem. Inne elementy treningu chłopiec wykonywał w miarę możliwości, np. rozkładał drabinki na balkonie i tam ćwiczył, żonglował piłką i współzawodniczył w tym z kolegami – przysyłając filmy ze

swoich postępów. W czasie codziennych treningów online z trenerem rodzice uczestniczyli w ćwiczeniach razem z dzieckiem. W czasie kwarantanny starali się zapewnić możliwość trenowania, chociaż zdawali sobie sprawę z własnych ograniczeń: „nie zawsze jesteśmy w stanie ocenić, czy on to dobrze robi, czy niedobrze. Na pewno staraliśmy się jakoś to naśladować, ale jeśli chodzi o piłkę, to nie ma rozmowy, bo on jest sam! No może sobie z mężem czy ze mną pokopać tę piłkę, ale my nie jesteśmy jego rówieśnikami i też nie w takim zakresie jesteśmy w stanie mu udzielać rad jak trener” (M_P).

W przypadku koszykarza w czasie kwarantanny mama i syn wspólnie biegali, jeździli na rowerach, a także wyszukiwali w Internecie treningi, które razem wykonywali. To były działania systematyczne o charakterze ogólnorozwojowym. W okresie zakazu poruszania się na dworze pozostały jedynie treningi dostępne na YouTube. W sytuacji gdy rodzice zauważyli pewne rozleniwienie, ich zadaniem było motywowanie i pilnowanie. Pojawiła się także troska o zdrowie dziecka, w tym decyzja o wykonaniu profilaktycznych badań w obliczu zauważalnego obniżenia nastroju. W okresie izolacji koszykarz otrzymał od trenerki zestaw ćwiczeń, które miał wykonywać codziennie około godziny.

Dla rodziców trudnością było to, że musieli zastąpić trenerów w domu, nie mając ku temu odpowiednich kompetencji, a także praca nad motywacją dziecka, by utrzymać je w sporcie i regularnych treningach.

Dla dziewczynki trenującej szermierkę okres izolacji był demotywujący do tego stopnia, że zaczęła rozważać odejście od sportu. Wielką konkurencją dla ruchu stał się monitor komputera, co było skutkiem edukacji zdalnej i stałego dostępu w pokoju do laptopa. Jak mówi o mediach matka, „(...) odciągnęły od ruchu, treningów. Teraz jest lato, piękna pogoda, mają możliwość, by korzystać z ogródka, ale to jest ostatni pomysł, który im przychodzi do głowy” (M_SZe). Zdaniem badanej mamy to właśnie brak możliwości nadzoru nad aktywnościami związanymi z komputerem, wynikający z pracy rodziców, był największym problemem kwarantanny. Oprócz tego jednak dostrzega fakt rozleniwienia dzieci oraz poczucie opuszczenia, którego doznawały młodsze dzieci, czekające aż mama wróci z pracy.

Trudnością dla piłkarza było to, że treningi domowe nie dawały takich efektów jak te w normalnych warunkach – rodzice nie są trenerami, więc nie zdołali zapewnić wszystkich potrzebnych ćwiczeń ani też warunków ku temu. Ponadto dziecko nie miało z kim rywalizować, gdyż nie było turniejów.

Trudnością dla rodziców koszykarza było wspólne przebywanie całej rodziny w domu non stop. Pomocne w tym okazało się wyznaczenie ram i obowiązków.

Analizując szanse związane z rozwojem uzdolnień sportowych wynikające z izolacji społecznej, uwidacznia się ich związek z konkretnymi doświadczeniami młodych sportowców.

I tak tenisistka, która przed okresem izolacji przyspieszyła swój rozwój, przechodząc do wyższej kategorii, nabawiła się kontuzji nadgarstka, czego konsekwencją była konieczność rehabilitacji. Okres ten zbiegł się z czasem izolacji społecznej, dzięki czemu dziewczynka mogła zmniejszyć intensywność treningów oraz zrezygnować z turniejów. Do systematycznych treningów wróciła w czerwcu 2020 r. Jak mówi mama, „pandemia

trochę pomogła jej w leczeniu tej kontuzji, bo musiała chcąc nie chcąc trochę odpocząć” (MO_T). Okres izolacji pozwolił na przedłużenie czasu rehabilitacji. W przypadku tenisa rodzice uważają za szansę fakt, że nie jest to sport kontaktowy, więc spodziewają się, że nawet kolejne nawroty pandemii nie będą miały skutków dla otwarcia kortów tenisowych i organizacji turniejów.

W przypadku szachów korzystne okazało się to, że mniej czasu dzieci musiały poświęcać na naukę, dzięki czemu możliwe były częstsze i bardziej wymagające treningi. Oprócz treningów z ojcem i trenerem dziewczynka miała także czas na rozgrywki na portalach internetowych. Dzięki stałej rywalizacji przez Internet mogła także obserwować postępy poprzez śledzenie swoich rankingów. Stąd w odniesieniu do turniejów na żywo matka szachistki komentuje: „oczywiście brakowało jej tego bardzo, natomiast myślę, że dla rozwoju jej szachowego nie miało to istotnego znaczenia, negatywnego takiego. Zdecydowanie nie!” (M_SZa). W ocenie matki szachistki czas pandemii był korzystny dla dziecka, gdyż dyscyplinował do intensywnej pracy. Dziewczynka udowodniła samej sobie, że potrafi pracować więcej, niż wcześniej sądziła. Przy tym pracowała ze świadomością, że to jej przyniesie efekty: „oczywiście na ogół tak jest, że od razu nie mam efektów, to ona też się z tym liczyła. I też wiedziała, że no, dobrze, już tyle się nauczyła, tyle się dowiedziała, pewne rzeczy faktycznie opanowała czy przerobiła, że prędzej czy później gdzieś to w końcu wyjdzie w wynikach” (M_SZa).

W przypadku piłki nożnej znaczące było wznowienie treningów przez Internet, możliwość widzenia kolegów, wspólnego spędzania czasu – chociaż jedynie przez łącza elektroniczne. Ponieważ nie było turniejów, dzieci wymyśliły rywalizację w żonglowaniu piłką. Większa ilość czasu pozwoliła także na większe skupienie się na diecie i poprawienie nawyków żywieniowych.

Wnioski

Izolacja społeczna wymuszona pandemią COVID-19 przyczyniła się do zmiany zadań, które stanęły przed rodzicami uzdolnionych sportowców. O ile wcześniej na rodzicach spoczywały przede wszystkim obowiązki organizacyjne, finansowe i w zakresie wsparcia psychicznego, o tyle podczas pandemii zostali oni zmuszeni do przejęcia funkcji trenerów, nie mając w większości ku temu wystarczających kompetencji ani warunków domowych. Wyłączenie z opieki nad zdolnymi wyspecjalizowanych instytucji przyczyniło się do obniżenia kondycji i motywacji młodych sportowców i tym samym może prowadzić do zaniku osiągnięć. Chociaż w poszczególnych przypadkach widać, że okres izolacji społecznej może być wykorzystany dla rehabilitacji lub rozwoju, to jednak dostrzec można wiele zagrożeń, które związane są z ograniczeniem lub zmianą treningów⁵.

⁵ Jak pokazują badania Jacka Pyżalskiego, aż 44% uczniów poświęcało na sport mniej czasu, zaś ok. 25% więcej czasu, co wskazuje na brak jednoznacznego oddziaływania pandemii na stosunek młodzieży do sportu (Ptaszek i in., 2020).

Aby uniknąć odchodzenia od sportu lub obniżenia poziomu osiągnięć, konieczne jest wypracowanie przez rodziców i trenerów „planów awaryjnych”, które umożliwią utrzymanie odpowiedniej częstotliwości i intensywności treningów w sytuacji czasowego zamknięcia instytucji sportowych. Ważne jest także włączenie się rodziców w codzienne treningi. Istotne jest kontrolowanie wykonania przez dziecko zadanych przez trenerów ćwiczeń i narzucenie regularności w ich wykonywaniu. Warto także korzystać z zasobów Internetu, a poprzez dawanie przykładu i wzmocnienia psychiczne należy „[p]okazywać im, że w każdej sytuacji można coś robić, a nie usiąść i płakać. I próbować znaleźć rozwiązanie pomimo niesprzyjających warunków” (M_K).

BIBLIOGRAFIA

- Abbott, A. i Collins, D. (2004). Eliminating the dichotomy between theory and practice in talent identification and development: Considering the role of psychology. *Journal of Sport Sciences* 22, 395-408. <https://doi.org/10.1080/02640410410001675324>
- Baum, A. i Łukasiewicz-Wieleba, J. (2018). *Korelaty uzdolnień szachowych. Środowiskowe badania nad młodymi adeptami królewskiej gry*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej. http://www.aps.edu.pl/media/2081109/e-book-baum_%C5%82ukasiewicz-wieleba_korelaty.pdf
- Bloom, B.S. (1985). Generalization about talent development. W: B.S. Bloom, *Developing Talent in Young People* (s. 507-549). New York: Ballantine Books.
- Côté, J. (1999). The influence of the family in the development of talent in sport. *The Sport Psychologist* 13, 395-417. <https://doi.org/10.1123/tsp.13.4.395>
- Flick, U. (2012). *Projektowanie badania jakościowego* (P. Tomanek, tłum.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gibbs, G. (2011). *Analizowanie danych jakościowych* (M. Brzozowska-Brywczyńska, tłum.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Góralski, A. (2009). *Metody badań pedagogicznych w zarysie*. Warszawa: Wydawnictwo Universitas Rediviva.
- Kvale, S. (2012). *Prowadzenie wywiadów* (A. Dziuban, tłum.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lewowicki, T. (1986). *Kształcenie uczniów zdolnych*. Warszawa: WSiP.
- Limont, W. i Cieślukowska, J. (2004). Czy potrzebna jest pedagogika zdolności. W: W. Limont, *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych* (s. 31-62). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Łukasiewicz-Wieleba, J. (2018). *Rozpoznawanie potencjału oraz wzmocnienia i ograniczenia rozwoju dzieci w narracjach rodziców*. Warszawa: Wydawnictwo APS.
- Ostrowska, B.A. i Bałaj, B. (2010). Zdolności ruchowe – ujęcie interdyscyplinarne. W: A.E. Sękowski i W. Klinkosz, *Zdolności człowieka w ujęciu współczesnej psychologii* (s. 239-255). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Ptaszek, G., Stunża, G.D., Pyżalski, J., Dębski, M. i Bigaj, M. (2020). *Edukacja zdalna: co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Siekańska, M. (2013). *Talent sportowy – psychologiczne i środowiskowe uwarunkowania rozwoju uzdolnionych zawodników*. Kraków: AWF.
- Silverman, D. (2012). *Prowadzenie badań jakościowych* (J. Ostrowska, tłum.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Subotnik, R.F., Olszewski-Kubilius, P. i Worrell, F.C. (2011). Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction forward based on psychological. *Psychological Science in the Public Interest* 12(1), 3-54. <https://doi.org/10.1177/1529100611418056>
- Subotnik, R.F., Olszewski-Kubilius, P. i Worrell, F.C. (2015). Antecedent and concurrent psychosocial skills that support high levels of achievement within talent domains. *High Ability Studies*, 26(2), 195-210. <https://doi.org/10.1080/13598139.2015.1095077>
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 roku o sporcie, Dz. U. 2010, Nr 127, poz. 857. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20101270857/U/D20100857Lj.pdf>
- Witte, A.L., Kiewra, K.A. i Perry, K.R. (2015). Parenting talent: A qualitative investigation of the roles parents play in talent development. *Roeper Review* 37, 84-96. <https://doi.org/10.1080/02783193.2015.1008091>

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>